

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN
DEPARTEMENT ECONOMIE

LEUVENSE ECONOMISCHE STANDPUNTEN
1979/16

TEWERKSTELLING EN INKOMENSMATIGING
IN BELGIE :
EEN ONVERMIJDELIJKE KEUZE

Guy CLEMER
Karel TAVERNIER

I. ARBEIDSDUUR VERSUS ARBEIDSPAATSEN : EEN VALS PROBLEEM

Het is de taak van de economet in alle belangrijke beleidsbeslissingen voortdurend de materiële beperkingen waarbinnen moet worden gewerkt, te expliciteren. Hij moet duidelijk maken dat de gemeenschap zich altijd en overal geplaatst ziet voor een keuzenoodzaak: wil men meer voor het ene dan kan er minder zijn voor het andere.

De jongste recessie heeft deze economische boodschap op steeds meer domeinen scherp voelbaar gemaakt. Dit is ook het geval inzake tewerkstelling. Het lijkt ons echter dat op dit vlak, de keuzealternatieven te eng worden geformuleerd. In veel middens wordt thans de indruk gewekt dat het totaal aantal arbeidsuren voor de natie beperkt is en dat derhalve het werkloosheidsprobleem slechts kan worden opgelost door een herverdeling van dit beperkt volume arbeid over een groter aantal werknemers. Men schijnt in deze optiek de onvermijdbare keuzenoodzaak te willen herleiden tot een trade off tussen arbeidsplaatsen en gemiddelde arbeidsduur.

Een dergelijke formulering van de economische "constraints" voor het tewerkstellingsbeleid is o.m. onjuist en ziet een aantal essentiële gedragsrelaties over het hoofd. In dit werkstuk wordt de stelling verdedigd dat in de huidige situatie, de meest relevante keuze niet te zoeken is bij het afwegen van arbeidsplaatsen tegen gemiddelde arbeidstijd, maar wel bij de trade off tussen reële loonkosten en tewerkstelling. De reële loonkost is een dominante variabele zowel voor het groeiritme van de economie als voor de intensiteit van de kapitaal-arbeidssubstitutie.

Voor het tewerkstellingsbeleid ligt de meest fundamentele "constraint" dan niet zozeer bij een beperkt beschikbaar arbeidsvolume, maar wel bij het groeiritme dat de nationale economie kan aanhouden.

De analyse gebeurt op een vrij aggregatief niveau. Dit heeft het nadeel dat men niet komt tot concreet uitgewerkte maatregelen. Het heeft het voordeel dat het duidelijk de essentiële voorwaarden profileert waaraan elk toekomstig tewerkstellingsbeleid moet voldoen.

II. GROEI, WERKTIJDVERKORTING EN REËLE LONEN 1953-1977

II.1. Het analysekader

Het is verhelderend de opportuniteitskosten van de arbeidsduurvermindering te analyseren aan de hand van de definitierelatie voor het arbeidsaandeel in het nationaal produkt. We bekomen het arbeidsaandeel door de totale loonsom te delen door het nationaal produkt.

$$\lambda = \frac{WN}{PQ}$$

(1)

λ : het arbeidsaandeel in het BNP;
 W : de gemiddelde totale uurloonkost voor privé-tewerkgestelden;
 N : het totaal aantal arbeidsuur per jaar in de particuliere sector;
 P : het algemeen prijsniveau (BNP-deflator);
 Q : het BNP in reële termen

Hierbij is $N = T \times H$

T : aantal tewerkgestelden
 H : gemiddelde arbeidsduur per tewerkgestelde per jaar;

In groeiritmes uitgedrukt leidt dit, op een te verwaarlozen rest-term na, tot :

$$\dot{Q} = (\dot{W} - \dot{P}) + \dot{N} - \dot{\lambda}$$

(2)

De verdeling van het nationaal produkt in arbeidsaandeel en niet-arbeidsaandeel $(1-\lambda)$ speelt in onze analyse een belangrijke rol. Het niet-arbeidsaandeel is dan eenvoudig het verschil van het BNP en de totale loonsom in de privé-sector gedeeld door het BNP.

In onze omschrijving heeft het niet-arbeidsaandeel $(1-\lambda)$ een heterogene samenstelling. Het heeft voornamelijk betrekking op het inkomen van de zelfstandigen, het inkomen van de overheidstewerkgestelden en op brutowinsten en rente-inkomen. In bijkomende orde bevat het ook het inkomen verdiend in het buitenland en enkele categorieën werknemers uit de particuliere sector (zeelieden, mijnwerkers en dienstboden) (2).

In 1977 omvatte het aldus geformuleerde aggregaat 57,8 pct. van

Bij benadering was de verdeling als volgt :

Bruto-vermogensinkomen	: 22,0 pct.
Overheidstewerkstelling	: 18,7 pct.
Zelfstandige arbeid	: 14,1 pct.
Mijnwerkers, dienstpersoneel, e.a.	: 3,0 pct.
	<hr/> 57,8 pct.

Onder het aandeel van de overheidstewerkstelling wordt hier begrepen : de bezoldiging en pensioenen van de centrale, provinciale en gemeentelijke overheid, O.C.M.W.'s, sociale zekerheid, N.M.B.S., R.T.T., posterijen, luchtwegen, B.R.T., openbare bedrijven onder controle van ondergeschikte besturen.

De overheidslonen zijn inclusief de sociale lasten en de uitbetaalde pensioenen. Het lijkt ons met het beschikbaar statistisch materiaal onbegonnen werk op een adequate manier het zelfbedruipend sociaal-verzekeringssysteem van de overheid te analyseren om zodoende de bruto-wedden van de tewerkgestelden af te zonderen.

Het aandeel van de zelfstandige arbeid vertegenwoordigt zowel de arbeidsvergoeding sensu stricto als de winst die ermee verbonden is.

Equatie (2) leert wat de gemeenschap met de groei van het BNP kan doen. Bij definitie wordt deze groei inderdaad opgebruikt voor een verhoging van het reële loon in de particuliere sector $(\dot{w}-\dot{p})$, een verhoging van de privé-tewerkstelling (\dot{N}) of een toename van het niet-arbeidsaandeel $(1-\dot{\lambda})$. Impliciet staat men hier duidelijk voor een onvermijdbare "trade-off". Wil men meer van het ene dan kan duidelijk minder van het andere gerealiseerd worden. Een scherpere stijging van de reële loonkost brengt bij definitie mee dat, bij gegeven groei, minder beschikbaar blijft voor een hogere privé-tewerkstelling en een verhoging van het niet arbeidsaandeel.

Een herschikking van de termen en een uitsplitsing van het aantal arbeidsuren in tewerkstelling en arbeidsduur $(N = T \times H)$, laat toe de hoger besproken definitierelatie enigszins anders te formuleren:

$$\dot{N} = \dot{T} + \dot{H} = \dot{Q} - (\dot{W} - \dot{P}) + \dot{\lambda} \quad (2a)$$

De particuliere tewerkstelling zal sneller groeien naarmate het groeiritme van het BNP en van het arbeidsaandeel sneller is, en naarmate de reële loonkosten trager toenemen.

Bij gegeven groei, zal elk procent meer reële loonkostenstijging één procent minder tewerkstellingsgroei meebrengen tenzij dit kan

opgevangen worden door een even snelle toename van het arbeidsaandeel. Een toename van het arbeidsaandeel betekent echter een afname van het aandeel dat naar de andere (niet-privé-arbeids)componenten gaat. In dat geval zijn het deze componenten, bijv. het winstaandeel of de zelfstandige arbeid die de kosten van een verhoogde reële loonstijging in de particuliere sector moeten opvangen.

II.2. De in het verleden genomen opties

Een dergelijke benadering is ons inziens uitermate nuttig om de beperkingen te expliciteren waarbinnen de verschuivingen tussen de reële loonstijgingen, tewerkstelling en relatieve factoraandelen zich afspelen. Tabel 1 doet dit voor de Belgische naoorlogse realiteit. De deelperioden werden zo gekozen dat zij de tegengestelde opties, die in het verleden terzake impliciet genomen werden, tot uiting brengen.

Het gaat in deze tabel om gemiddelde groeiritmes. Loonkostenindex en tewerkstellingsreeks werden beperkt tot de arbeiders en bedienden in privé-sector die volledig onderworpen zijn aan de R.S.Z.. De loonkosten zijn inclusief werkgeversbijdragen tot alle takken van de S.Z. met inbegrip van de provisie voor het vakantiegeld.

Over de gehele periode genomen wordt voor het BNP een gemiddeld groeiritme vastgesteld van 4,0 pct. Deze groei werd gerealiseerd met een toename van de totale arbeidsinzet in de privé-sector van 0,2 pct. per jaar. Dit was evenwel niet voldoende om de toename van de reële loonkosten in de particuliere sector op te vangen. Een afname van het niet-arbeidsaandeel was hiertoe vereist. Gemiddeld steeg het arbeidsaandeel met 1,8 pct jaar. Het grootste deel van deze verschuiving werd opgevangen door een gestadige afname van de zelfstandige arbeid en zijn vergoeding.

De toename van de arbeidsinzet in de privé-sector was het resultaat van een geleidelijke daling van de arbeidsduur met gemiddeld 1 pct. en een stijging van het aantal tewerkgestelden met 1,2 pct. per jaar.

Het gaat bij deze cijfers om gemiddelden voor de gehele periode 1951-1977. Zoals blijkt uit Tabel 1 dekken zij echter sterk uiteenlopende patronen.

De periode 1951-59 kenmerkt zich door een trage economische groei. Spijts een trage groei van het BNP, stijgt het totaal aantal arbeidsuren in de particuliere sector sneller dan in de periode 1960-1977 waar de groei bijna dubbel zo hoog lag. Voor het bereiken van dit resultaat was het bovendien, blijkbaar niets eens nodig dat het niet-arbeidsaandeel drastisch daalde. De verklaring ligt duidelijk bij de gematigde stijging van de reële loonkosten.

$$Q \cdot (\dot{w} - \dot{P}) + \dot{w} - \dot{\lambda}$$

Tabel 1 : BNP, tewerkstelling, reële loonkosten en arbeidsaandeel in jaarlijkse groeiritmes (1951-1977)

		1951- 1959	1960- 1968	1969- 1977	1951- 1977
I. DE BASISRELATIE					
BNP in constante prijzen	Q	2,7	4,7	4,6	4,0
Totale arbeidsinzet	N	0,5	0,8	-0,7	0,2
waarvan :					
- Tewerkstelling in aantal	T	(1,0)	(1,7)	(0,9)	(1,2)
- Gemiddelde arbeidsduur	H	(-0,5)	(-0,9)	(-1,6)	(-1,0)
Reële loonkost	(W-P)	3,1	5,9	7,8	5,6
waarvan :					
- nominale uurloonkost	W	(5,4)	(8,8)	(15,0)	(9,7)
- inflatie (BNP deflator)	P	(2,3)	(2,9)	(7,2)	(4,1)
Arbeidsaandeel (privé)	λ	0,9	2,0	2,5	1,8
II. BIJKOMENDE RATIO'S					
Nominale maandloonkost		(4,9)	(7,9)	(13,4)	(8,7)
Nominaal belastbaar maandinkomen		(4,4)	(6,8)	(12,6)	(7,9)
Reëel belastbaar maandinkomen		(2,1)	(3,9)	(5,4)	(3,8)

Bron : Nationale Rekeningen en berekeningen G. Clémer, Enkele volledige loonkostenindexen ... t.a.p.

Qua gemiddeld groeiritme van het BNP zijn de periodes 1960-1968 en 1969-1977 perfect vergelijkbaar : 4,7 pct. versus 4,6 pct. De impliciete keuze die door de Belgische gemeenschap genomen werd, wordt er nog meer door verduidelijkt.

De stijging van de tewerkstelling is in de eerste periode (1960-1968) meer dan dubbel zo groot. Dit resultaat wordt bovendien bereikt zowel met een lagere "verdringing" van het niet-arbeidsaandeel als met een lagere reële loonkostenstijging.

Dit relatief gunstig tewerkstellingsresultaat steekt schril af tegen wat in de meest recente periode werd bereikt. In de zeventiger jaren steeg de tewerkstelling, spijs een versnelde toename van de actieve bevolking, slechts gemiddeld met 0,9 pct. Dit beeld wordt

nog ongunstiger wanneer men bedenkt dat deze groei van het aantal arbeidsplaatsen slechts kon worden bekomen via een ernstige daling van de gemiddelde arbeidstijd.

O.i. is deze kwantitatieve beschrijving uitermate releverend voor de beperkingen waarbinnen de macro-economische samenhang inzake loonkosten, arbeidsduur en arbeidsplaatsen gevat ligt. Zij suggereert ook voor de toekomst alternatief mogelijke scenario's. Vanaf het einde der zestiger jaren werd impliciet geopteerd voor een zeer sterke stijging van de reële loonkost met alles wat dit impliceert aan directe en indirecte arbeidsvergoedingen. België stond hier niet alleen. Het volgde, gemiddeld over de jaren heen, het patroon van zijn voornaamste handelspartners. T.o.v. de competitieve positie van België was deze loonkostenstijging derhalve neutraal. Dit neemt niet weg dat men toch sterk negatieve tewerkstellingseffecten moest verwerken. Dit heeft een voor de hand liggende verklaring : elke prijsstijging lokt een substitutie uit. Dit is ook het geval voor de arbeid. T.o.v. deze realiteit is het normaal dat de zeventiger jaren zich inderdaad kenmerken door een golf van arbeidsbesparende investeringen. *Het is dit proces van kapitaalarbeidssubstitutie dat de hoofdverantwoordelijke is voor de dalende arbeidsinzet*; hogere reële lonen versus tewerkstelling, een sprekender illustratie voor deze trade-off kan men niet vinden.

Wel is het zo dat in de beschouwde periode het remmend effect van de reële loonstijging op de arbeidsinzet in de particuliere sector nog kon afgezwakt worden door een versnelde stijging van het deel van het BNP tegen factorkosten dat naar de privé-tewerkstelling ging. Het verdringingseffect van de reële loonkostenstijging richtte zich aldus niet alleen naar de privé-tewerkstelling maar ook naar de sectoren samengevat in het niet-arbeidsaandeel. Zoals hieronder zal worden aangetoond is het vooral de groep van de zelfstandigen die de cost push heeft moeten opvangen. In de meest recente periode kon bovendien ook duidelijk de bruto-kapitaalvergoeding niet op peil blijven.

Bij dit alles moet worden opgemerkt dat de reële loonkostenstijging in de particuliere sector niet in dezelfde mate een verhoging van het reële inkomen voor de privé-tewerkgestelden heeft mee gebracht. Ook hier weer stuit men op de onvermijdelijke waarheid dat de nationale economie blijvend niet meer kan geven dan zij gerealiseerd heeft. Het achterblijven van de particuliere tewerkstellingscreatie impliceert meer werkloosheid, en derhalve een hogere druk op de overheid om in de sector van de publieke goederen de eigen overheidstewerkstelling op te voeren. Het een en het ander verhoogt de belastingsdruk en reduceert het werkelijk beschikbaar inkomen dat beantwoordt aan de reële loonkost.

Tabel 2 : De bruto (a) en de netto (b) fiscale en parafiscale druk op de gezinnen

	1953	1958	1963	1968	1973	1977
a	17.7	19.0	21.7	26.0	31.4	38.0
b	7.3	6.7	7.5	7.8	11.7	12.9

a : directe belastingen gezinnen + S.Z.-bijdragen/loonmassa + zelfstandig inkomen

b : directe belastingen gezinnen + S.Z.-bijdragen - S.Z.-transferen/loonmassa + zelfstandig inkomen

Bron : Nationale Rekeningen

II.3. De verschuivingen binnen het niet-arbeidsaandeel

Uit tabel 1 blijkt dat, over de jaren heen, het arbeidsaandeel in het BNP van de privé-tewerkstelling is blijven toenemen. Dit was in het meest recente verleden zelfs in toenemende mate het geval. Het lijkt derhalve aangewezen de noodzakelijke verschuivingen te expliciteren die deze gang van zaken in de samenstelling van het niet-arbeidsaandeel heeft te weeg gebracht.

Tabel 3 geeft hierover een aantal berekeningen, die gebaseerd zijn op een analyse van de nationale rekeningen.

Het arbeidsaandeel in het BNP tegen factorkosten evolueerde van 28,7 pct. in 1953 naar 42,2 pct. in 1977. Dit cijfer wijkt enigszins af van het arbeidsaandeel van de particuliere sector zoals dit uit de nationale rekeningen naar voor komt. Dit wordt verklaard doordat in onze definitie, mijnwerkers, zeelieden en dienstboden, niet geïntegreerd werden. Deze werkwijze is in onze optiek te verantwoorden, gezien voor deze categorieën geen consistente kostenindex kan worden opgesteld. Wel is het zo dat wegens de enorme daling van het aantal mijnwerkers de afwijking vermindert van 5,8 pct. in 1953 naar 2,6 pct. in 1977.

Tabel 3 is o.i. uiterst releverend voor de vraag wie uiteindelijk het verdringingseffect van een groeiend arbeidsaandeel heeft opgevangen.

Het aandeel van de *zelfstandigen* bedroeg in 1953 nog 26,6 pct., in 1977 was dit teruggevallen op 14,1 pct. Deze teruggang is het resultaat zowel van een dalend aantal als van een geleidelijke afname van de gemiddelde inkomensvoorsprong van deze categorie (zie tabel 4). Dezelfde trendmatige evolutie stelt men vast voor de groep van mijnwerkers, zeelieden en huispersoneel.

Tabel 3 : Relatieve factoraandelen in het BNP tegen factorkosten (in pct.)

	particuliere tewerkstelling	Overige	waarvan				zelfstandigen	andere
			kapitaal-aandeel		overheids-aandeel			
			Afschrijvingen	Netto vermogen ink.				
1953	28,7	71,3	10,2	14,6	13,4	26,6	6,5	
1958	30,5	69,5	10,7	14,3	14,4	23,6	6,5	
1963	33,5	66,5	10,9	13,3	14,9	22,2	5,2	
1968	36,2	63,8	10,7	13,6	15,3	20,2	4,0	
1973	38,6	61,4	10,1 ^{vv}	14,1	16,4	16,7 ^v	4,1	
1977	42,2	57,8	9,8	12,2	18,7	14,1	3,0	

Bron : N.I.S. en G. Clémer, Enkele volledige loonkostenindexen ... t.a.p.
 Voor de definities van overheid, particuliere sector zie tekst.

Het *kapitaalaandeel* daarentegen bleek tot 1973 vrij stabiel. Het is slechts gedurende de recente laagconjunctuur dat het verdringingseffect zich ook t.o.v. het kapitaalaandeel heeft voorgedaan. Relatief gezien daalde hierbij niet alleen de eigenlijke kapitaalvergoeding (winsten en interesten). Ook de afschrijvingen bleven niet op peil. T.o.v. een blijkbaar toenemende capital-output ratio stemt dit tot nadenken. Het suggereert dat onvoldoende bruto-winsten aanwezig zijn om de normale afschrijvingen te dekken. In dat geval is er vermogensinterring en leeft het land boven zijn stand. Ietwat ruimer opgevat is dit zeker het geval indien de relatieve factorprijzen zo vervroegd liggen dat zij geen ruimte laten voor een aantrekkelijke kapitaalvergoeding. In dat geval kan een kleine open economie in een internationaal investeringspatroon haar groei moeilijk op het peil houden van haar buurlanden.

In een recente studie analyseert J. Vuchelen in detail de samenstelling van dit kapitaalaandeel (3). Hij toont aan dat ook het eigen winstaandeel voor de particuliere sector in de recente periode sterk is gedaald. Dit is bovendien vooral het geval voor de industriële sector stricto sensu. De hoofdoorzaak blijkt te liggen bij de hogere interestlasten waartoe de ondernemingen verplicht waren omwille van een sterk verhoogde schuldpositie.

Tabel 4 geeft een bijkomende illustratie van de verschuivingen die zich hebben voorgedaan. Het gaat hier evenwel niet over aandelen in het BNP maar over het aantal personen actief in de verschillende sectoren.

Tabel 4 : Privé-tewerkstelling, zelfstandigen, overheidstewerkgestelden in pct. van het totaal

	in pct.				Totaal (in 10 ³)
	privé	zelfstandigen	overheid	rest	
1953	47	29	16	8	3.484
1958	50	27	16	7	3.538
1963	54	23	17	6	3.576
1968	56	20	19	5	3.590
1973	59	17	20	4	3.783
1977	58	17	22	3	3.753

Bron : N.I.S., Min. v. Arbeid, Planbureau en eigen berekeningen.
 De 'rest' heeft betrekking op de categorie zeelieden, mijnwerkers, huispersoneel.

III. BELGISCH TEWERKSTELLINGSBELEID IN EEN INTERNATIONALE CONTEXT

In de vorige afdeling van dit werkstuk werd aangetoond dat, vooral in de zeventiger jaren, een strategie gevolgd werd waarbij meer de nadruk gelegd werd op een snelle loonkostenverhoging ten bate van de werkenden dan op de creatie van nieuwe arbeidsplaatsen. De enorme groei van de zestiger jaren en de situatie van quasi-volledige tewerkstelling is hier ongetwijfeld niet vreemd aan. Onder druk van de huidige werkloosheid komt hierin thans verandering. De wil is aanwezig om in de nabije toekomst de bakens te verleggen en het tewerkstellingsobjectief terug centraal te stellen.

Dat het noodzakelijk is hierbij het macro-economisch keurslijf zoals dit in equatie (2) werd uitgeschreven in het oog te houden, spreekt vanzelf.

De historische analyse van de vorige afdeling bracht als voornaamste determinanten van de arbeidsinzet, de economische groei en de reële arbeidskost. Het eerste element vertegenwoordigt de druk van de aggregatieve vraag op de produktie en de tewerkstelling. Het tweede element vangt hoofdzakelijk de kapitaal-arbeid-substitutie die de reële loonkostenstijging ceteris paribus meebrengt.

Wil men enige kwantitatieve oriëntering voor het toekomstig beleid, dan is vereist dat de gedrag patronen die deze twee essentiële factoren van de arbeidsvraag beheersen, wat precieser worden uitgetekend. Dit is wat in deze afdeling wordt gedaan.

Hierbij blijft de identiteitsvergelijking (equatie 2) het uitgangspunt :

$$\dot{N} = (\dot{T} + \dot{H}) = \dot{Q} - (\dot{W} - \dot{P}) + \dot{\lambda}$$

Het weze nogmaals opgemerkt dat het in deze formule gaat om particuliere tewerkstelling. De rest van het artikel onderzoekt dan ook de mogelijkheid het werkloosheidsprobleem aan te pakken via

een uitbreiding van de privé-arbeidsinzet ($H + T$). De voorwaarden en implicaties van een strategie die de oplossing zoekt via een veralgemening van het derde arbeidscircuit en overheidstewerkstelling worden hier bewust niet besproken. De kostprijs onder vorm van beschikbaar inkomen wordt door de auteurs te hoog geacht opdat de gemeenschap het blijvend zal willen aanvaarden. Alle loonnegotiaties wijzen in die richting. De produktie van meer bureaucratie i.p.v. verkoopbare consumptie- en investeringsgoederen die deze tewerkstelling voor het grootste deel vertegenwoordigt wordt uit welvaartsoogpunt sociaal niet aanvaardbaar geacht. De acteurs zijn er zich van bewust dat anderen hieromtrent een andere mening kunnen hebben.

In het beste geval kan een dergelijke tewerkstellingsstrategie enig soulaas brengen op korte termijn. Op langere termijn is zij niet te verzoenen met de duidelijke en uitgesproken verwachting van het grote publiek voor een gestadig stijgend particulier beschikbaar inkomen. Een fundamentele oplossing moet o.i. daarom gezocht worden in de uitbreiding van de tewerkstelling in de particuliere sector.

III.1. Reële loonkosten en kapitaal-arbeidssubstitutie

De basisequatie die gebruikt werd bij de historische analyse suggereert dat elke reële loonkostenstijging bij gegeven groei, een daling van de arbeidsinzet moet meebrengen. Deze daling is evenwel minder dan proportioneel omdat kan gerekend worden op een toename van het arbeidsaandeel.

Om dit substitutie-effect kwantitatief te evalueren werd voor de periode 1953-1977 op driejaarlijkse niet-overlappende gemiddelden een regressie-analyse uitgevoerd. Dit gaf volgend o.i. zeer bevredigende resultaat :

$$\dot{T} + \dot{H} = 1.0 \dot{Q} - 0.7 (\dot{W} - \dot{P}) \quad (3)$$

In feite beantwoordt deze equatie aan de arbeidsvraag zoals zij kan worden afgeleid uit een zg. C.E.S.-produktie-functie (Constant Elasticity of Substitution) (4). In bijlage worden de regressieresultaten uitvoerig besproken.

Equatie (3) leert dat een stijging van de reële loonkost met 1 pct. gegeven de produktiegroei, op middellange termijn de arbeidsinzet met ongeveer 0,7 pct. doet dalen. Deze verminderde arbeidsinzet bij gelijkblijvende produktie is slechts mogelijk indien de kapitaalvoorraad stijgt. Dit fenomeen van diepte- of rationalisatie-investeringen heeft zich vooral in de periode 1972-1977 voorgedaan (8).

III.2. De reële loonkosten en de economische groei

Algemeen wordt aangenomen dat de groei van een kleine open economie in ruime mate beheerst wordt door de economische situatie in het buitenland. Om de evolutie van het BNP in België te verklaren wordt in dit werkstuk daarom beroep gedaan op het buitenlands groeiritme en de competitieve positie van België. Deze competitieve positie wordt o.i. hoofdzakelijk gedetermineerd door de relatieve loonkosten. Aangenomen wordt dat de internationale kapitaalmarkt vrij efficiënt is zodat de kapitaalkost van nieuwe investeringsprojecten over de verschillende industrielanden in hoge mate genivelleerd is. Het gaat hier inderdaad niet om de nominale interestvoeten die van land tot land kunnen verschillen maar om de lange termijn reële interestlasten na subsidies.

Een stijging van de reële loonkost verslechtert de concurrentiële positie van België op volgende wijze :

1. Een stijging van de reële loonkosten doet de binnenlandse prijzen stijgen en zal de export doen dalen en de import doen toenemen. Dit impliceert dat de exportindustrie haar produktie-activiteit zal inkrimpen.
2. Indien het internationaal prijsniveau een gegeven is zal een loonkostenstijging de rendabiliteit van de onderneming doen dalen (profit squeeze). De marginale ondernemingen worden zodoende uit de markt "geprijsd". Nieuwe investeringen zullen in toenemende mate ondernomen worden om de duurdere factor arbeid uit te schakelen.
3. Zoals reeds vroeger bepaald, zal de loonkost, voor elk produktieniveau, impliciet de optimale kapitaalsintensiteit bepalen. Naarmate België een hogere loonkost heeft zal zijn kapitaalsintensiteit hoger liggen dan de ons omliggende landen. Deze relatief hogere kapitaalsintensiteit zal aanleiding geven tot het wegblijven van een groot deel van de potentiële investeringen die een lagere kapitaalsintensiteit vereisen. De ons omliggende landen zullen met een lagere loonkost en dus lagere kapitaalsintensiteit meer investeringen aanlokken. De door de hoge loonkost gereduceerde lage rendabiliteit van bestaande investeringen en hoge kapitaalsintensiteit voor nieuwe investeringen zal de tewerkstelling van de Belgische economie t.a.v. de ons omliggende landen negatief beïnvloeden. Een land dat systematisch een politiek volgt van hoge lonen, stimuleert uiteraard de gemiddelde produktiviteit van de tewerkgestellten. In een dergelijk systeem kunnen verouderde produktieprocedures uiteraard niet overleven. In periodes van hoge groei op wereldvlak was een dergelijke politiek wellicht een stevige waarborg voor een gestadige welvaartsverhoging. Vraag is of deze creatieve destructie van vaak arbeidsintensieve activiteiten nog een aangewezen strategie is wanneer een enorm surplus bestaat van minder geschoolde arbeid (5).

Geformaliseerd wordt de Belgische groei dan geschreven als :

$$\dot{Q} = \dot{Q}^x - \alpha \left[\left(\frac{\dot{W}}{\dot{P}} \right) - \left(\frac{\dot{W}}{\dot{P}} \right)^x \right] \quad (4)$$

Hierin is $\left(\frac{\dot{W}}{\dot{P}} \right)^x$ het groeiritme van de reële loonkost in het buitenland, \dot{Q}^x is het buitenlands groeiritme. Het buitenland wordt hier opgevat als de zes belangrijkste exportpartners van België (Nederland, Frankrijk, Duitsland, Italië, U.S.A. en U.K.).

In equatie (4) is de waarde van α moeilijk direct econometrisch te bepalen, vermits in het verleden België vrij getrouw afgestemd bleef op het buitenland. Alleen de recentste jaren maken hierop een uitzondering.

Een simulatie met een kleinschalig macro-economisch model voor de Belgische economie (6) toont evenwel aan dat een stijging van het reële loonpeil boven het wereldniveau met 1 pct. de groei op middellange termijn reduceert met 1,3 pct.

Dit resultaat komt vrij goed overeen met de resultaten van J. Drèze en F. Modigliani (7) die als elasticiteit van de arbeidsvraag t.o.v. het reële loon een waarde van 2 bekomen. Deze '2' is in overeenstemming met onze waarde '1,3', wanneer er mee rekening gehouden wordt dat in onze voorstelling het kapitaal-arbeidssubstitutie-effect en het groeieffect van de reële loonbewegingen afzonderlijk worden gemeten.

III.3. Een globaal model voor de relatie arbeidsinzet, loonkost en groei

Het beeld dat equaties (3) en (4) bieden is zeer aggregatief. Toch menen wij dat zij samengenomen een stevige beschrijving geven van het gedragsspatroon dat de Belgische arbeidsmarkt beheerst. Geen enkel tewerkstellingsplan kan o.i. deze realiteit verwaarlozen.

Equatie (3) toont aan dat *in België de stijging van de reële loonkost op een systematische manier een kapitaal-arbeidssubstitutie veroorzaakt*. Bij gegeven groei brengt elk procent stijging van de reële loonkost een daling van de arbeidsinzet met 0,7 pct. Wel is het zo dat de substitutie niet volledig is zodat bij een reële loonstijging van 1 pct. het arbeidsaandeel stijgt met 0.3 pct. Dit betekent dat de loonkostenstijging ten dele opgevangen wordt door een daling in andere segmenten van het economisch bestel, in casu de zelfstandigen en meer recentelijk ook de kapitaalvergoeding.

Het negatief effect van de kapitaal-arbeidssubstitutie op de tewerkstelling bleef lange jaren verdoezeld door het hoge groeiritme van de wereldeconomie. Thans is deze laatste bron van tewerkstelling vooralsnog uitgedroogd. Wel lijkt het mogelijk dat een kleine open economie als de Belgische, zijn groei opdrijft boven deze van zijn voornaamste handelspartners. Voorwaarde is dan wel een verbeterde competitieve positie, wat dan weer vereist dat de Belgische loonkosten trager stijgen dan in het buitenland.

Op het aggregatief niveau waarop in dit werkstuk gewerkt wordt geeft elke daling van de arbeidsduur een even grote stijging van de tewerkstelling, op voorwaarde echter dat de loonkosten per arbeidsuur niet toenemen (en het maandinkomen dus in deze mate daalt). Wanneer geen rekening gehouden wordt met het specifiek produktiviteitseffect (9) van een dergelijke maatregel zal het behoud van het maandloon in dat geval de privé-tewerkstelling doen dalen met

1 pct. Deze tewerkstellingsafname is het gevolg van de toenemende diepte-investeringen (vgl. 3) en de aftakeling van de Belgische competitieve positie (vgl. 4).

Om redenen die elders o.m. door één van de auteurs werden besproken, gaat het hier om een onrealistisch gunstige onderstelling. Arbeidsduurverkorting, vergt immers de oplossing van een aantal organisatorische problemen die groeivertragend kunnen werken. Dit is o.m. het geval wanneer kapitaalgoederen minder lang gebruikt worden en wanneer het produktieproces ondeelbare taken impliceert (9). In wat volgt wordt abstractie gemaakt van deze nuancering.

Een geconcentreerde actie om de arbeidsduur internationaal met hetzelfde percentage te reduceren maar met behoud van maandwedde geeft in de hypothesen van het model een lichte toename van het aantal tewerkgestelden. Het tewerkstellingseffect is minder dan een oppervlakkige analyse laat vermoeden omwille van de arbeidskapitaalsubstitutie die deze loonkostenstijging uitlokt.

IV. VIER ALTERNATIEVE SCENARIO'S VOOR DE TOEKOMSTIGE TEWERKSTELLING

In wat voorafgaat wordt de stelling verdedigd dat elk tewerkstellingsplan in België moet rekening houden met een vrij grote kapitaal-arbeidssubstitutie evenals met de competitieve positie. Een poging werd gedaan om beide effecten kwantitatief te evalueren.

In deze paragraaf worden de bekomen gedragspatronen aangewend om een aantal alternatieve scenario's uit te tekenen. Hierbij wordt aangenomen dat het groeiritme van de Westerse economie (de komende vijf jaar) beperkt zal blijven tot drie procent.

Tabel 5 geeft de alternatieve scenario's. Voor elk alternatief wordt een onderscheid gemaakt tussen de situatie met of zonder een arbeidsduurverkorting van 2 pct. per jaar. Een dergelijke werktijdreductie beantwoordt ongeveer aan de realisatie van de 36 uren week in een periode van vijf jaar. Het betekent een verdubbeling van het ritme waarmee het gemiddeld aantal arbeidsuren per tewerkgestelde in het verleden is afgenomen.

In tabel 5 wordt ook het effect op het reëel maandloon weergegeven. In de discussie over de arbeidsduurverkorting staat het behoud van het maandloon immers vaak centraal.

Tabel 5 : Loonkosten, tewerkstelling en arbeidsduurverkorting, enkele scenario's

Groeiritmes		SCENARIO'S			
		I	II	III	IV
GEGEVENS					
Reëel BNP, buitenland	Q^x	3.0	3.0	3.0	3.0
Reële loonkosten, buitenland	$(\overset{\circ}{W}^x - \overset{\circ}{P}^x)^x$	3.0	5.0	3.0	3.0
Reële loonkosten, binnenland	$(W-P)$	3.0	5.0	5.0	+2.0
EFFECT OP TEWERKSTELLING					
zonder arbeidsduurverkorting	$\overset{\circ}{H} = 0$	0.9	-0.5	-3.1	+2.9
met 2 pct. arbeidsduurverkorting	$\overset{\circ}{H} = 2$	2.9	+1.5	-1.1	x
EFFECT OP MAANDLOON					
zonder arbeidsduurverkorting	$\overset{\circ}{H} = 0$	3.0	5.0	5.0	+2.0
met 2 pct. arbeidsduurverkorting	$\overset{\circ}{H} = 2$	1.0	3.0	3.0	x
EFFECT OP ARBEIDSAANDEEL	$\overset{\circ}{\lambda}$	0.9	1.5	1.5	+0.6
EFFECT OP BELGISCH BNP	$\overset{\circ}{Q}$	3.0	3.0	0.4	4.3

SCENARIO I

Het eerste scenario gaat ervan uit dat de evolutie van de reële loonkosten in België zich afstemt op wat in het buitenland gebeurt. Een stijgingsritme van drie pct. wordt aangenomen, wat overeenkomt met de geobserveerde tendens tot loonmatiging in de ons omliggende landen. Indien België deze matigingstendens volgt zal de particuliere tewerkstelling kunnen toenemen met 0,9 pct. per jaar.

De vooropgestelde evolutie van groei, lonen en tewerkstelling, zal het arbeidsaandeel van de tewerkgestelde in de privé-sector met hetzelfde percentage doen stijgen. Uiteraard betekent dit een verdere vermindering van het kapitaalsaandeel en/of het inkomen van zelfstandigen. T.o.v. de geringe tewerkstellingsgroei is het

immers niet waarschijnlijk dat de daling van het niet-arbeidsaan-deel (privé) zou opgevangen worden door vertraging van de over-heidsuitgaven.

Wanneer in deze omstandigheden een arbeidsduurverkorting van 2 pct. per jaar wordt doorgevoerd, kan de tewerkstelling met 2,9 pct. toenemen op voorwaarde dat de groei van de maandloonkost tot 1 pct. beperkt blijft. In dat geval wordt de groei van de loonmassa (+ 3,9 pct.) verdeeld over een groter aantal werknemers.

Indien de omstandigheden van scenario één haalbaar zijn, kan een arbeidsduurverkorting mits enige inkomensmatiging ernstige tewerk-stellingseffecten hebben. Het is echter duidelijk niet de enige en o.i. ook niet de interessantste mogelijkheid. In scenario vier wordt een strategie beschreven waarin hetzelfde tewerkstellingsef-fect kan gerealiseerd worden met een hoger groeiritme zowel van het nationaal produkt als van de totale loonmassa.

SCENARIO II

Het *tweede scenario* veronderstelt eenzelfde lage groei van de wereldeconomie ($\dot{Q}^x = + 3.0$). Hierbij wordt aangenomen dat zowel in binnen- als buitenland de loononderhandelingen een reële loonstij-ging geven die twee pct. hoger ligt dan in scenario één. Onder deze voorwaarden speelt uiteraard de kapitaal-arbeidssubstitutie zeer sterk. Het resultaat is een daling van de totale arbeidsin-zet met 0,5 pct. Wel is het zo dat onder de gestelde voorwaarden een arbeidsduurverkorting met 2 pct. dit negatief resultaat zou kunnen omzetten in een tewerkstellingstoename van 1,5 pct. per jaar. Dit impliceert dan evenwel een maandloonstijging die be-perkt blijft tot 3 pct.

SCENARIO III

Het *derde scenario* gaat er van uit dat België een reële uurloon-kostenstijging van 5 pct. kent, tegen 3 pct. voor de wereldecono-mie. Een dergelijke situatie zou zich voordoen wanneer België op zijn eentje een arbeidsduurverkorting zou doorvoeren van 2 pct. per jaar en bovendien zijn reële maandlonen zou afstemmen op deze van het buitenland (+ 3 pct.).

Onder de gestelde voorwaarden zijn de gevolgen van een dergelijke politiek vrij dramatisch. De competitieve positie wordt slechter en het arbeidssubstitutieproces versnelt. Een en ander brengt mee dat de reële groei terugvalt op 0,4 pct. en de totale arbeidsinzet daalt met 3,1 pct. In deze situatie kan arbeidsduurverkorting hieraan evenmin verhelpen. Bij een vermindering van de gemiddelde werkduur met 2 pct. blijft het aantal-privé-tewerkgestelden dalen met 1,1 pct.

Bovendien wordt het beeld nog ongunstiger als men bedenkt dat dit gepaard gaat met een stijging van het totaal reëel looninkomen van slechts 1,9 pct. In scenario één en twee lag dit respectievelijk op 3,9 en 4,5 pct.

O.i. is de inkomens- en tewerkstellingsprijs die dit scenario im-pliceert te hoog opdat dit als een zinnig alternatief zou kunnen gelden.

SCENARIO IV

Het *vierde scenario* beschrijft evenals scenario drie een "lonely rider" strategie maar dan in omgekeerde richting. Ondersteld wordt dat België een reële uurloonkostenstijging kent van 2 pct. en op die manier 1 pct. achterblijft op wat in het buitenland ge-beurt (+ 3 pct.).

Een dergelijke politiek zou een tewerkstellingsgroei meebrengen van 2,9 pct. Bovendien zou de groei van het reële BNP met 4,3 pct. en de totale loonmassa met 4,9 pct. per jaar toenemen.

De gestegen groei en de dalende werkloosheid maakt de middelen vrij om naargelang de gekozen sociale opties, ofwel een belastingsverla-ging ofwel een diepgaande financiële sanering van de Sociale Zeker-heid, zonder veel pijn, te realiseren.

WELKE STRATEGIE ?

Wanneer men deze situatieschetsen confronteert met de werkloos-heidscijfers anno 1978, kunnen een aantal interessante conclusies afgeleid worden voor het Belgisch tewerkstellingsbeleid.

In 1978 was het totaal aantal gedeeltelijke en volledige werklozen ongeveer 350.000. Indien men aanneemt dat de helft hiervan struc-turele werklozen zijn, lijkt de reductie van de werkloosheid met 175.000 een aanvaardbaar streefcijfer. Indien men dit objectief wil realiseren in vijf jaar betekent dit 35.000 per jaar. Hier moet nog ongeveer 30.000 bijgeteld worden om de jaarlijkse toename van de actieve bevolking op te vangen. 65.000 nieuwe arbeidsplaat-sen per jaar beantwoordt aan een vereiste stijging van het aantal arbeidsplaatsen in de particuliere sector met 3 pct.

Bij de geringe groei van de wereldeconomie die thans in het voor-uitzicht gesteld wordt, is een dergelijk objectief slechts bereik-baar wanneer gedurende vijf jaar het stijgingsritme van de reële uurloonkost kan beperkt blijven tot 3 pct. per jaar (het interna-tionaal niveau). In dat geval zou dan ook nog een arbeidsduurver-korting vereist zijn van 2 pct. (zie scenario I) met een toename

van het privé-arbeidsaandeel van 1 pct.. Dit alles impliceert een beperking van de toename van de toename van de maandloonkosten tot slechts 1 pct. per jaar.

Indien de strategie van scenario IV mogelijk zou zijn wordt eenzelfde tewerkstellingseffect (+ 3 % p.a.) bereikt. Dit scenario vergt echter van onze loonkosten 1 % per jaar trager groeien dan in het buitenland. De toename van het BNP en de loonmassa is onder deze omstandigheden uitgesproken groter, met alle voordelen van dien.

Blijft tenslotte nog de mogelijkheid het werkloosheidsprobleem op te vangen door een uitbreiding van de overheidstewerkstelling in de sector van de publieke goederen. Dit wordt hier niet besproken (8). Wel weze opgemerkt dat men ook hier niet ontsnapt aan het keurslijf van equatie (2). Het opdrijven van het aandeel van het BNP tegen factorkosten dat naar deze tewerkstelling gaat moet bij gegeven groei ergens anders afgenomen worden. De toegenomen belastingdruk die ermee gepaard gaat betekent uiteraard een daling van het gemiddeld beschikbaar inkomen van de werkenden. Ook hier staat men voor de onvermijdelijke trade-off. Meer tewerkstelling is niet realiseerbaar zonder inkomensmatiging.

IV. BESLUIT

In dit werkstuk werd de aandacht gevestigd op de fundamentele beperkingen waaraan elk tewerkstellingsbeleid onvermijdelijk onderworpen is. Geen enkele economie kan meer geven dan zij realiseert. Macro-economisch wordt dit geconcretiseerd in de vaststelling dat, bij definitie, de som van het groeiritme van de reële lonen, het groeiritme van de tewerkstelling en stijgingsritme van het niet-arbeidsaandeel gelijk moet zijn aan het groeiritme van het reëel BNP. Meer realiseren op het ene vlak, betekent, bij gegeven groei, minder op het andere vlak.

Centraal in dit betoog staan de gegevens van Tabel 1. Deze cijfers zijn o.i. uiterst revelerend voor de *impliciete* keuze die de Belgische gemeenschap inzake tewerkstellingscreatie en reële loonstijging in de verschillende periodes van het verleden heeft gedaan. Over de jaren heen werd in ons land de nadruk inderdaad steeds meer gelegd op een versnelde reële loonkostenstijging. Het onvermijdelijk correlatief van een dergelijke strategie was een steeds tragere groei van het aantal arbeidsplaatsen. In de periode 1969-1977, daalde de totale arbeidsinzet in de privé-sector gemiddeld zelfs met 0,7 pct. per jaar; dit spijs een relatief hoge groei van het BNP (4,6 pct.). In die periode werd duidelijk gekozen voor hogere reële lonen ten koste van arbeidsplaatscreatie.

Dat het totaal aantal arbeidsplaatsen toch nog lichtjes bleef stijgen, kon alleen gerealiseerd worden door een versnelde daling van de gemiddelde arbeidstijd, in de privé-sector en door een verhoogde overheidstewerkstelling.

Een verklaring voor deze trade-off tussen reële loonkosten en arbeidsplaatsen ligt voor de hand. Enerzijds is er de kapitaal-arbeidssubstitutie en anderzijds de implicaties van de reële loonkost op de competitieve positie en het groeiritme van de economie.

Elke prijsstijging brengt een substitutieproces op gang. Dit is ook het geval op de arbeidsmarkt. Wellicht in tegenstelling tot de V.S.A. (10) die van 1976 tot 1978 het aantal arbeidsplaatsen met 8 pct. zagen toenemen, hebben de relatieve factorprijzen, zowat overal in België, het productieproces de kapitaalintensieve toer opgejaagd. Berekend werd dat, bij gegeven groei, elk procent stijging van de reële loonkosten de groei van de particuliere tewerkstelling met 0,7 pct. vermindert. Vooral t.o.v. de actie voor een Europees geconcentreerde arbeidstijdreductie mag deze realiteit niet verwaarloosd worden.

In tweede instantie blijkt ook een reële loonkostenstijging die het buitenlands ritme overschrijdt een cruciale variabele te zijn voor de competitieve positie van de economie voor de groei van het BNP en derhalve voor de tewerkstelling.

Beide elementen samen genomen impliceren dat elke tewerkstellingsstrategie in België terdege moet rekening houden met een vrij hoge loonkostenelasticiteit van de arbeidsinzet. Vooral bij trage groei van de wereldeconomie lijkt het opvoeren van het aantal arbeidsplaatsen niet mogelijk zonder loonkostenmatiging.

Het zoeken van een oplossing via het uitbreiden van de overheidstewerkstelling zal het keuze probleem slechts verleggen. De vereiste financiering moet op een of andere manier opgebracht worden, door de werkenden met alle implicaties vanden voor het uiteindelijk reëel beschikbaar inkomen per capita.

VOETNOTEN

- (1) Zie G. CLEMER, Enkele volledige loonkosten-indexen voor België : 1950-1977; evolutie van de druk van de sociale zekerheid, *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1979, Nr.3. Het betreft die personen die volledig onderworpen zijn aan het regime van de sociale zekerheid. Schippers, mijnwerkers en dienstboden worden niet in beschouwing genomen.
- (2) De categorie mijnwerkers, huispersoneel, helpers, zeelieden e.a. werden opzettelijk niet in de particuliere tewerkstelling geïntegreerd, omdat voor deze categorieën de berekening van de reële loonkost niet zuiver kon gebeuren.
- (3) J. VUCHELEN, Kapitaalsrendabiliteit en winstdaling in België, *Maandschrift Economie*, 1979, te verschijnen.
- (4) Zie bijv. D.J. OTT, A. OTT en J. YOO, *Macro-economic Theory*, New York, 1975, blz. 221 e.v.
- (5) K. TAVERNIER, Krachtlijnen voor een Belgisch Stabilisatiebeleid, *Louvainse Economische Standpunten*, 1977, Nr. 3, blz. 19 e.v.
- (6) De simulatie werd uitgevoerd onder de "constraint" van "Betalingsbalansevenwicht".
- (7) J. DREZE en F. MODIGLIANI, The Trade-Off between real Wages and Employment in an Open Economy (Belgium), Louvain-la-Neuve, 1977.

Substitutie van vgl. (3) in vgl. (2) geeft ons :

$$\dot{T} + \dot{H} = \dot{Q}^x - 2.0 \left(\frac{\dot{W}}{\dot{P}} \right) + 1.3 \left(\frac{\dot{W}^x}{\dot{P}} \right). \text{ Drèze-Modigliani bekomen}$$

een elasticiteit van de totale arbeidsinzet t.a.v. de interne loonkost van ongeveer -2.0. Zij veronderstellen ook dat de "betalingsbalans-constraint" gerespecteerd wordt. Daarenboven is hun resultaat slechts geldig indien de loonkoststijging in België aanleiding geeft tot een verslechtering van de competitieve positie van België.

- (8) E. CLAEYE, G. CLEMER, P. D'HAVE, Conjuncturele en structurele aspecten van de werkloosheid in België, *Tijdschrift voor Economie en Management*, Nr. 4, 1977, blz. 419-449.
- (9) E. CLAEYE, G. CLEMER, P. D'HAVE, Werktijdverkorting en derde arbeidscircuit. Kritische bedenkingen bij mogelijke oplossingen, *Tijdschrift voor Economie en Management*, Nr. 1, 1977, blz. 87-106.
- (10) International Financial Statistics, Vol. XXXII, Aug. 1979.

BIJLAGE : REGRESSIERESULTATEN

Vertrekkend van een C.E.S.-produktiefunctie (Constant Elasticity of Substitution) werden volgende empirische relaties vastgesteld.

$$\dot{T} + \dot{H} = -0.21 + 1.12 \dot{Q} - 0.72 (\dot{W} - \dot{P})$$

(t-stat.) (-0.4) (+7.3) (-6.6)

$$R^2 = 0.91; \quad D.W. = 3.24; \quad S.E.E. = 0.57; \quad F(2,5) = 31,2$$

$$\dot{T} + \dot{H} - 1.0 \dot{Q} = -0.01 - 0.68 (\dot{W} - \dot{P})$$

(t-stat.) (0.0) (-7.8)

$$R^2 = 0.90; \quad D.W. = 2.95; \quad S.E.E. = 0.55; \quad F(1,7) = 60,4$$

Periode : 1953-1977; driejaarlijkse niet overlappende gemiddelden.

De eerste schatting is een 'vrije schatting' van de elasticiteit van de arbeidsinzet t.o.v. produktie. De tweede schatting legt de nadruk op de, door de C.E.S.-functie, veronderstelde, eenheidselasticiteit van arbeidsinzet t.o.v. produktie ($\epsilon(T,H, Q) = 1$: assigned value). Deze 'assigned value'-schatting werd ondernomen omdat bij de vrije schatting de 'arbeidsinzet produktie'-elasticiteit niet significant verschillend was van de theoretische verwachte waarde. De geschatte elasticiteit van de arbeidsinzet t.o.v. de reële loonkost werd door deze operatie niet fundamenteel beïnvloed (0.68 versus 0.72).

Alle statistische testen (R^2 ; D.W., S.E.E., F) wijzen op een grote stabiliteit en significantie van de getoetste verbanden.